॥ श्रीभारती जयतु ॥

भारतसावित्री।

व्यासं वसिष्ठनप्तारं शक्तेः पौत्रमकल्मषम् ।
पराशरात्मकं वन्दे शुकतातं तपोनिधिम् ॥ १ ॥
व्यासाय विष्णुरूपाय व्यासरूपाय विष्णवे ।
नमो वै ब्रह्मनिधये वसिष्ठाय नमो नमः ॥ २ ॥
अचतुर्वदनो ब्रह्मा द्विबाहुरपरो हरिः
अभाललोचनः शंभुर्भगवान्बादरायणः ॥ ३ ॥
मुनिं स्निग्धाम्बुजाभासं वेदव्यासमकल्मषम् ।
वेदव्यासं सरस्वत्या वासं व्यासं नमाम्यहम् ॥ ४ ॥

संजय उवाच ।

द्वारावत्यां स्थितं कृष्णं चिन्तयामास वै पुरा ।
संध्यर्थं प्रेषयामास कुरूणां पाण्डवैः सह × ॥५॥
पाण्डवानां हितार्थाय शीघ्रं कृष्णेन गम्यताम् ।
श्रीकृष्णो रथवेगेन गत्वा वै हस्तिनापुरीम् ॥ ६ ॥
विदुरस्य गृहं गत्वा दृष्टस्तेन जनार्दनः * ।
विदुरश्चागतं दृष्ट्वा इदं वचनमब्रवीत् ॥ ७ ॥

विदुर उवाच ।

भवद्दर्शनमात्रेण कृतकृत्योऽस्म्यहं प्रभो ।
अद्य मे सफलं जन्म अद्य मे सफलं तपः ।
अद्य मे पितरस्तुष्टा गोविन्दे गृहमागते ॥ ८ ॥
अद्याष्टमी च नवमी च चतुर्दशी च
अद्यायनं च विषुवं च दिनत्रयं च ।
अद्यैव पिण्डपितृयज्ञमखस्य कालो
दामोदरेण सहसा गृहमागतेन ॥ ९ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

साधु साधु महाप्राज्ञ सर्वशास्त्रविशारद ।
तुष्टोऽस्मि च वरं ब्रूहि दास्यामि कुरुनन्दन १०

विदुर उवाच ।

भोजनं विप्रसंकीर्णं बन्धुसंकीर्णमन्दिरम् ।
शयनं सुतसंकीर्णं देहि मे मधुसूदन ॥ ११ ॥

१–'क' **पुस्तके**–श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीकुलदेवतायै नमः ॥ श्रीगुरवे नमः इति लेखनकर्तुर्मंगलं दृश्यते ।

२ 'क' **पुस्तके**–सरस्वत्या व्यासं वासं न॰

३ 'ख' **पुस्तके**–श्रीगणेशाय नमः॥ व्यास उवाच॥ द्वारा॰। (आदिमं श्लोकचतुष्टयमस्मिन् पुस्तके नास्ति)

× एतच्छ्लोकार्धं 'ख' **पुस्तके** नास्ति ।

४ 'क' **पुस्तके**–॰घ्रं कृष्ण सुगम्य॰

५ 'ख' **पुस्तके**–॰नापुरम् ।

* 'ख' **पुस्तके**–एतत्पद्यार्धं नास्ति ।

६ 'ख' **पुस्तके** विदुरो दृष्टवान् कृष्णं स्वागतं वै महाप्रभो ॥ २ ॥ भवद्द॰

७ 'ख' **पुस्तके**–॰कृत्योऽस्मि सर्वदा । अद्य मे स॰

८ 'ख' **पुस्तके**–॰न्म सुप्रभाता च मे निशा ॥ ३ ॥ अ॰

९ 'ख' **पुस्तके**–॰ज्ञ सर्वज्ञानविशारद ।.तुष्टोऽस्मि ते वरं ब्रूहि ददामि कु॰

१० 'ख' **पुस्तके**–आसनं बन्धुसंकीर्णं विप्रसंकीर्णमन्दि॰

संजय उवाच ¶ ।

कृष्णस्यागमनं श्रुत्वा राजराजः सुयोधनः ।
विदुरस्य गृहं गत्वा इदं वचनमब्रवीत् ॥ १२ ॥

दुर्योधन उवाच ।

भीष्मद्रोणौ[11] परित्यज्य मां चैव मधुसूदन ।
किमर्थं पुण्डरीकाक्ष ! कृतं वृषलिभोजनम् ॥ १३ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

न शूद्रा भगवद्भक्ता विप्रा भागवताः स्मृताः ।
सर्ववर्णेषु ते शूद्रा ये ह्यभक्ता जनार्दने ॥ १४ ॥
शुद्धं भागवतस्यान्नं शुद्धं भागीरथीजलम् ।
शुद्धं विष्णुपदं दिव्यं शुद्धमेकादशीव्रतम् ॥ १५ ॥
चाण्डालं मम भक्तं वा नावमन्येत बुद्धिमान् ।
योऽवमन्येत मूढात्मा रौरवं नरकं व्रजेत् ॥ १६ ॥
कस्य दोषः कुले नास्ति व्याधिना को न पीडितः
व्यसनं कैर्न संप्राप्तं कस्य सौख्यं निरन्तरम् § ॥ १७ ॥
भोजनं पृच्छसे[12] राजन्नादरं किं न पृच्छसि ।
भोजनं गतजीर्णं स्यादादरस्त्वजरामरः ॥ १८ ॥
आदरेणोपनीतानि शाकान्नानि सुयोधन !
प्रीणन्ति मम गात्राणि नामृतं मानवर्जितम् * ॥ १९ ॥
संप्रीतिभोज्यान्यन्नानि[13] आपद्भोज्यानि वा पुनः ।
न च संप्रीयसे राजन्न वै चापद्गता वयम् ॥ २० ॥
द्विषदन्नं न भोक्तव्यं द्विषन्तं नैव भोजयेत् ।
पाण्डवान्द्वेष्टि[14] भो राजन् ! मम प्राणा हि पाण्डवाः ॥
मम वाक्यं कुरुश्रेष्ठ शान्तिमिच्छ सुयोधन ।
राज्यं तेषां समं दत्त्वा यूयं पञ्चोत्तरं शतम् ॥ २२ ॥
गोत्रक्षयो न कर्तव्यो राज्ञां बन्धुजनैः सह ।
कुर्वन्तो ते हितं वाक्यं मम बोधं विबोधय ॥ २३ ॥
वने द्वादश वर्षाणि अज्ञातं[15] च त्रयोदशम् ।
पञ्च[16] ग्रामार्थिनो राजन् पाण्डवा धर्मचारिणः ॥ २४ ॥

दुर्योधन उवाच[17][18] ।

यन्त्रस्य गुणदोषोऽस्ति यन्त्रिणः पुरुषोत्तम ।
अहं यन्त्रो भवान् यन्त्री मम दोषो न विद्यते ॥ २५ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

इन्द्रप्रस्थं यमप्रस्थमवन्ती वारुणापुरी ।
देहि मे चतुरो ग्रामान्पञ्चमं हस्तिनापुरम् ॥ २६ ॥

दुर्योधन उवाच ।

इन्द्रप्रस्थं गुरोर्दत्तं यमप्रस्थं कृपस्य च ।
वारुणावतकं भीष्मे अवन्ती सूर्यनन्दने ॥ २७ ॥
हस्तिनापुरमस्माकं[19] पञ्च ग्रामाननुक्रमात् ।
एवं[20] व्यवस्थितान्ग्रामान् शृणु देवकिनन्दन ॥ २८ ॥
सूच्यग्रेण सुतीक्ष्णेन यावद्भियति मेदिनी ।
तावन्न[21] हि प्रदास्यामि विना युद्धेन केशव ॥ २९ ॥

श्रीभगवानुवाच ।

द्वाविमौ पुरुषौ मूर्खौ दुर्योधनदशाननौ ।
गोग्रहं वनभङ्गं च दृष्ट्वा युद्धं पुनःपुनः † ॥ ३० ॥

¶ 'ख' पुस्तके-व्यास उवाच । दुर्लभा विप्रगोष्ठी च गङ्गास्नानं च दुर्लभम् ॥ दुर्लभं विष्णुपादाब्जं दुर्लभा भारती कथा ॥ ७ ॥ °कृष्णस्याग°

११ 'ख' पुस्तके-भीष्मं द्रोणं प°

§ 'ख' पुस्तके-' न शूद्रेत्याद्यारभ्य...निरन्तरम्' इत्यन्तो ग्रन्थो नास्ति।

१२ 'क' पुस्तके-पृच्छसि रा°

* 'ख' पुस्तके-अयं श्लोको नास्ति ।

१३ 'ख' पुस्तके-' प्रीतिभोज्यानि चान्नानि तथैवापद्गतानि च । न ते प्रीतिश्च राजेन्द्र न चैवापद्गता वयम्' इति पाठान्तरम् ।

१४ 'क' पुस्तके-°वान्द्वेषते रा°

१५ 'ख' पुस्तकेऽयं श्लोको नास्ति ।

१६ 'क' पुस्तके-आज्ञा°

१७ 'ख' पुस्तके-' पञ्चग्रामार्थिनो राजा पाण्डवानां युधिष्ठिरः ' इति पाठान्तरम् ।

१८ 'ख' पुस्तके-' दुर्योधन उवाच ' तथा-यन्त्रस्येत्यादिपद्यं च नास्ति ।

१९ 'ख' पुस्तके-नागसाह्वयमस्मा°

२० 'ख' पुस्तके-'एवं हि वेष्टितान् ग्रामान् शृणु त्वं देवकीसुत ' इति पाठान्तरम् ।

२१ 'ख' पुस्तके-तामहं न प्रदा°

† 'ख' पुस्तके-इदं पद्यं नास्ति ।

यदा यदा पश्यति वानरध्वजं
धनुर्धरं पाण्डवमध्यमं रणे ।
गदाप्रहारं बलिनं वृकोदरं
तदा तदा दास्यसि सर्वमेदिनीम्॥३१॥

यदा यदा द्रोणविकर्णकर्णैः
संक्षिप्तमात्रे खलु भीष्मशल्यौ ।
कृपश्च योधाः पतिता रणाङ्गणे
तदा तदा दास्यसि सर्वमेदिनीम् ‡ ३२

दुर्योधन उवाच ।

हिरण्यवर्णं परिपूर्णगात्रं
मेघोन्नतं मत्तगजेन्द्रतुल्यम् ।
आदित्यपुत्रं बहुशत्रुनाशं
पश्यामि कर्णं रथमारुहन्तम् ॥ ३३ ॥

श्रीभगवानुवाच।

नरे चतुष्कं तुरगे च षोडशं
गजे शतं पञ्चशतं रथेषु ।
दृष्ट्वाऽर्जुनो मुञ्चति बाणवर्षं
स्वातीगतः शुक्र इवातिवृष्टिम्॥३४॥

एकधा दशधा चैव शतधा च सहस्रधा ।
रणे पार्थशरा वृष्टिर्दानं ब्रह्मविदो यथा ॥ ३५ ॥

किं कर्णेन सहस्रेण दुर्योधनशतैरपि ।
शरगर्जितमेघेन वृथा कर्णेन गर्जितम् ॥ ३६ ॥
एकाकी पादचारेण यदि नायासि कौरव ।
धर्मशास्त्रप्रवक्तारो मन्वाद्या मद्यपायिनः ॥ ३७ ॥

धृतराष्ट्र उवाच ।

ब्रूहि संजय यद्वृत्तं युद्धे तेषां महात्मनाम् ।
पाण्डवानां कुरूणां च संप्रवृत्ते महाक्षये ॥ ३८ ॥
के तत्र प्रमुखा योधाः के च तत्र महारथाः ।
महाबलाश्च के तत्र कथं ते विनिपातिताः ॥३९॥
भीष्मद्रोणौ कथं भग्नौ कर्णशल्यौ कथं हतौ ।
कथं दुर्योधनो राजा भीमसेनेन पातितः ॥ ४० ॥

संजय उवाच ।

मेदिनीभाँरनिर्हारं पार्थसारथिमच्युतम् ।
प्रणमामि हृषीकेशं दुर्लभं चक्रपाणिनम् ॥ ४१ ॥
दुर्लभा विप्रगोष्ठी च दुर्लभा भारती कथा ।
दुर्लभा हरिभक्तिश्च गङ्गास्नानं च दुर्लभम् ४२
सद्भिश्च सहवासेन जाह्नव्या दर्शनेन च ।
विष्णोः स्मरणमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते* ॥४३॥
अर्जुनः सात्यकिश्चैव धृष्टद्युम्नो घटोत्कचः ।
शिखण्डिश्चाभिमन्युश्च वायुपुत्रो महाबलः ॥ ४४॥

---

२२ 'ख' पुस्तके-गदाप्रहस्तन्तमणं वृ०

‡ 'ख' पुस्तके-एतत्पद्यं नास्ति ।

२३ 'ख' पुस्तके-०तिवृष्टम् । 'क' पुस्तके-०गतं शुक्रमिवाम्बुवृष्टिः ।

२४ 'ख' पुस्तके-' रणे पार्थशरैर्वृष्टिर्दानं ब्रह्मपोर्जितम् ' इ. पाठः

२५ 'क' पुस्तके-वक्तारो धर्मशास्त्राणि इ. पा. 'ख' पुस्तके-एकाकीत्यादिपद्यं संजयवाक्यत्वेन वर्तते। तथा च-।द्वा विमौ पुरुषौ मूर्खौ दुर्योधनदशाननौ॥ गोग्रहं वनभङ्ग च दृष्ट्वा युद्धं पुनः पुनः इति पद्यमाधिकम् ।

२६ 'क' पुस्तके-०त्तं युद्धं ते० ।

२७ 'क' पुस्तके-च संसवर्तौ महाक्षयः । के त०

२८ 'क' पुस्तके-केचित्तत्र म० ।

२९ 'ख' पुस्तके-भीष्मद्रोणौ कथमित्यादिश्लोकार्धं नास्ति ।

३० 'ख' पुस्तके-०रानिर्हासं पा० ।

* 'ख' पुस्तके-दुर्लभा विप्रेत्याद्यारभ्य...प्रमुच्ये इत्यन्तं पद्यद्वयं नास्ति ।

३१ 'ख' पुस्तके-०पुत्रस्तथैव च । न० ।

नकुलः सहदेवश्च धर्मराजो युधिष्ठिरः ।
विराटश्चोत्तरश्चैवं[32] द्रुपदश्च महारथः ॥ ४५ ॥
पाण्डवानां बले योधाः सर्वे विष्णुपराक्रमाः ।
कौरवानां बले योधाः सर्वे संकर्षणप्रभाः ॥ ४६ ॥
शकुनिः सौबलो भीष्मः कृतवर्मा जयद्रथः ।
भूरिश्रवाश्च[33] बाह्लीको भगदत्तस्तथैव च ॥ ४७ ॥
उलूकः सोमदत्तश्च शशिबिन्दुश्च पार्थिवः ।
द्रोणो द्रौणिः कृपः शल्यो वृषसेनो हलायुधः॥४८
वैकर्तनो[34] विकर्णश्च कलिङ्गस्तु तथैव च ।
दुःशासनश्च[35] कर्णश्च राजा दुर्योधनस्तथा ॥४९॥
एते द्वाविंशतिः प्रोक्ता भारतेषु महारथाः ।
कौरवाः पाण्डवाश्चैव एते युद्धविशारदाः+ ॥५०॥

भीष्म उवाच ।

अर्जुनः सह पुत्रेण द्रोणः सह सुतेन च ।
अहं भूरिश्रवाश्चैव षडेतेऽतिरथाः स्मृताः ॥५१॥
कृपश्च कृतवर्मा च मद्रराजो युधिष्ठिरः ।
विराटो भीमसेनश्च षडेते च महारथाः ॥५२॥
सात्यकिश्च शिखण्डिश्च धृष्टद्युम्नो विराटजः ।
शकुनी राजपुत्रश्च एते समरथाः स्मृताः ॥५३॥
दुःशासनश्च कर्णश्च वृषसेनोऽपि सैन्धवः ।
नकुलः सहदेवश्च षडेतेऽर्धरथाः स्मृताः ॥५४॥
अहमेकं त्रिभिर्द्रोणः पञ्चभिः सूर्यनन्दनः ।
निमेषं द्रोणपुत्रस्तु निमिषार्धं धनञ्जयः ॥५५॥
चतुर्विंशतिरेते वै (वीरा) भारतसत्तमाः[36] ।
नानाशस्त्रप्रहरणाः सर्वे युद्धविशारदाः= ॥ ५६ ॥

आदिपर्व सभापर्व पर्व आरण्यकं तथा ।
विराटपर्व विज्ञेयं चतुर्थं तदनन्तरम् ॥ ५७ ॥
उद्योगं पञ्चमं पर्व भीष्मपर्व अतःपरम् ।
सप्तमं द्रोणपर्व तु कर्णपर्व अथाष्टमम् ॥ ५८ ॥
नवमं शल्यपर्व च गदापर्व अतःपरम् ।
सौप्तिकं[37] तदा पर्व गर्भपातनमेव च ॥ ५९ ॥
त्रयोदशं तु स्त्रीपर्व प्रदानमुदकस्य[38] च
शान्तिपर्व[39] अतः प्रोक्तमाश्वमेधिकमेव च ॥६०॥
स्वर्गारोहणपर्व तु हरिवंशस्तथैव च ।
इत्यष्टादशपर्वाणि संख्या द्वैपायनेन तु[40] ॥ ६१ ॥

भाति सर्वेषु वेदेषु रतिः सर्वेषु जन्तुषु
तरणं सर्वपापानां यस्माद्भारतमुच्यते ॥ ६२ ॥
भारतस्य समुद्रस्य मेरोर्नारायणस्य च ।
अप्रमेयाणि चत्वारि पुण्यं तोयं गुहागुणाः $ ६३

हेमन्ते प्रथमे मासे शुक्लपक्षे त्रयोदशी[41] ।
प्रवृत्तं भारतं युद्धं नक्षत्रं यमदैवतम् ॥ ६४ ॥
फाल्गुन्यां[42] निहतो भीष्मः कृष्णपक्षे च सप्तमी ।
अष्टम्यां चैव सौभद्रो नवम्यां च जयद्रथः॥६५॥
दशम्यां भगदत्तस्तु महायुद्धे निपातितः ।
एकादश्यामर्धरात्रौ हतो वीरो घटोत्कचः ॥६६॥

---

३२ 'ख' पुस्तके-°व सर्व एव महारथाः । पा°
३३ 'क' पुस्तके-°वास्तु बा°
३४ 'क' पुस्तके-°कर्तनो विकर्तश्च क°।
३५ 'ख' पुस्तके-°सनो विचित्रश्च रा°।
+ 'ख' पुस्तके-एतत्पद्यार्धं नास्ति ।
३६ 'क' पुस्तके-°थस°।
= 'ख' पुस्तके-भीष्म उवाचेत्यारभ्य...युद्धविशारदाः इत्यन्तं श्लोकषट्कं नास्ति ।
३७ 'ख' पुस्तके-वृषतं तु ततः प्रोक्तं गर्भ°।
३८ 'क' पुस्तके-स्त्रीपर्व यदुवंशस्तथैव च इति ।
३९ 'क' पुस्तके-अश्वमेधादिकं पर्व शान्तिपर्व तु षोडशम् । हरिवंशस्तथा पर्व स्वर्गारोहणकं तथा । इति पाठान्तरम् ।
४० 'क' पुस्तके-°नेन च ।
$ 'ख' पुस्तके-'भाति सर्वेषु' इत्यारभ्य 'गुहागुणाः' इत्यन्तः श्लोकद्वयात्मको ग्रन्थो नास्ति ।
४१ 'क' पुस्तके-°दशी । प्र°।
४२ 'क' पुस्तके-फल्गुनेन हतो भी°।

ततः प्रभातसमये विराटद्रुपदौ हतौ ।
द्वादश्यां चैव मध्याह्ने द्रोणाचार्यो रणे हतः॥६७
त्रयोदश्यां तु मध्याह्ने वृषसेनो निपातितः ।
चतुर्दश्यां तु पूर्वाह्णे रणे दुःशासनो हतः ॥६८॥
तस्मिन्नेव महायुद्धे वर्तमाने चतुर्दशी ।
धनंजयेन मध्याह्ने कर्णो वैकर्तनो हतः ॥ ६९॥

निःशब्दतूर्यं हतयोधवीरं
प्रशान्तदर्पं धृतराष्ट्रसैन्यम् ।
न शोभते सूर्यसुतेन हीनं
वृन्दं गृहाणामिव चन्द्रहीनम् ॥ ७० ॥

मुखं कमलपत्राक्षं यथा श्रवणवर्जितम् ।
तथा तत्कौरवं सैन्यं कर्णहीनं न शोभते ॥७१॥

* व्यूढोरस्कं विमलवसनं तत्तहेमावभासं
पुत्रं दृष्ट्वा भुवनतिलकं पार्थबाणावसक्तम् ।
पांसुग्रस्तं मलिनवसनं पुत्रमन्वीक्ष्य तं च
मन्दं मन्दं मृदितवदनं मेदिनी मन्दराशिः ७२

त्व (या) मया च कुन्त्या च धरण्या वासवेन च ।
जामदग्न्येन रामेण षड्भिः कर्णो निपातितः ७३
+ अमायां धर्मपुत्रेण शल्यो मद्राधिपो हतः ।
उलूकः शकुनिश्चैव यमाभ्यां विनिपातितौ ॥ ७४
अमायामर्धरात्रे तु राजा दुर्योधनो हतः ।
भीमसेनस्य गदया ताडितो विनिपातितः ॥७५॥
अभवत्तादृशं युद्धं क्षत्रियाणां मनस्विनाम् ।
अन्यथा भाषितं युद्धं कर्मणा कृतमन्यथा ॥७६॥
अमायामेव यामिन्यां द्रौणिना निहतस्तदा ।
धृष्टद्युम्नः शिखण्डी च द्रौपद्याः पञ्च चात्मजाः ॥
अष्टौ रथसहस्राणि नव दंतिशतानि च ।
राजपुत्रसहस्रं च अश्वत्थामा निवर्तते ॥७८॥
दिनानि दश भीष्मेण भारद्वाजेन पञ्च च ।
दिनद्वये तु कर्णेन शल्येनार्धं दिनं तथा ॥७९॥
दिनार्धं तु गदायुद्धमेतद्भारतमुच्यते ।
एवमष्टादशं हन्ति अक्षौहिण्यां दिनक्रमात् ॥८०
+ धर्मक्षेत्रे क्षयक्षेत्रे कुरुक्षेत्रे महात्मना ।
पार्थेनारोहयन्स्वर्गं राजपुत्रा यशस्विनः ॥ ८१ ॥
नवनागसहस्रेषु नागे नागे शतं रथाः ।
रथे रथे शतं चाश्वा अश्वे अश्वे शतं नराः ॥८२
रणयज्ञे महीयज्ञे दीक्षितोऽयं युधिष्ठिरः ।
वेदिं कृत्वा कुरुक्षेत्रं यूपं कृत्वा जनार्दनम् ॥८३॥
होतारमर्जुनं कृत्वा यजमानो युधिष्ठिरः ।
पाञ्चालिमरणिं कृत्वा वह्निं कृत्वा वृकोदरम् ॥८४॥
आज्यं कृत्वाऽर्कतनयं जयद्रथमुखान्नृपान् ।
दुर्योधनं पशुं कृत्वा भीष्मद्रौणो महाहविः ॥८५॥
अयाज्ञिकमिदं द्रव्यं भयमोहविवर्जितम् ।
गाण्डीवेन स्रुवेणैव हूयमानेषु राजसु ॥ ८६ ॥

---

४३ 'क' पुस्तके-°श्यां तु पूर्वाह्णे वृ° ।

४४ 'ख' पुस्तके-वृषसेनो हतो युधि । तस्मिन्नेव म° ।

४५ 'ख' पुस्तके-चतुर्दश्यां तु मध्याह्ने कर्णवैकर्तनो हतः । निःशब्द° ।

* व्यूढोरस्कमित्यारभ्य 'कर्णो निपातितः' इत्यन्तः पद्यद्वयात्मको ग्रन्थः 'ख' पुस्तके नास्ति ।

+ 'ख' पुस्तके-शकुनी लोकराजस्तु सहदेवेन पातितः । अमायां तु हतः शल्यो मद्रराजो बलोद्धतः ॥ अमायामूर्ध्वभागे तु राजा दुर्योधनस्तथा । कथं दुर्योधनो राजा भीमसेनेन पातितः । गदया ताडितः शक्त्या भीमसेनेन मन्त्रिणा । न भवेत्ता° । इति पाठान्तरम् ।

४६ 'ख' पुस्तके-न भवेत्तादृशं युद्धं क्षात्रियाणां यशस्विनाम् । अन्यथा भाषितं युद्धं छद्मना कृत° ।

४७ 'ख' पुस्तके-एतत्पद्यार्धं नास्ति ।

४८ 'ख' पुस्तके-एतत्पद्यं नास्ति।

+ 'क' पुस्तके-सर्वशत्रुक्षयकरे कुरुक्षेत्रे महात्मनाम् । पार्थो नारोपितं स्वर्गं राजपुत्रयशस्विनः । इति पाठान्तरम् ।

४९ 'क' पुस्तके-°तं तथा । र° ।

५० 'ख' पुस्तके-एतत्पद्यार्धं नास्ति ।